

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.944

Бестужева С.В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
*Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця*

Решетняк Д.О.,
студентка,
*Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця*

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

Бестужева С.В., Решетняк Д.О. Напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових перетворень в Україні. У статті розроблено алгоритм оцінювання та рекомендації щодо підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності підприємства. На основі аналізу зовнішньоекономічної діяльності ДНВП «Об'єднання Комунар» надано рейтингову оцінку та розроблено заходи щодо реалізації конкурентних переваг підприємства. Враховуючи динамізм та непрогнозованість розвитку міжнародного економічного середовища, а також необхідність адаптації вітчизняних підприємств до його умов, автори оцінили стан зовнішніх ринків за рівнем їх сприятливості/ворожості для ДНВП «Об'єднання Комунар». На основі оцінювання з використанням програми StatGraphics здійснено кластеризацію цільових зовнішніх ринків підприємства. Відповідно до результатів проведених досліджень автори розробили рекомендації щодо вдосконалення стратегічного розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, зовнішньоекономічна діяльність, цільовий зовнішній ринок, оцінювання, стратегія, розвиток, кластер.

Бестужева С.В., Решетняк Д.О. Направления повышения международной конкурентоспособности предприятия в условиях рыночных преобразований в Украине. В статье разработаны алгоритм оценивания и рекомендации по повышению уровня международной конкурентоспособности предприятия. На основе анализа внешнеэкономической деятельности ГНПП «Объединение Коммунар» предоставлена рейтинговая оценка и разработаны мероприятия по реализации конкурентных преимуществ предприятия. Учитывая динамизм и непрогнозируемость развития международной экономической среды, а также необходимость адаптации отечественных предприятий к его условиям, авторы оценили состояние внешних рынков по уровню их благоприятности/враждебности для ГНПП «Объединение Коммунар». На основе оценивания с использованием программы StatGraphics осуществлена кластеризация целевых внешних рынков предприятия. Согласно результатам проведенных исследований авторы разработали рекомендации по совершенствованию стратегического развития внешнеэкономической деятельности предприятия.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, внешнеэкономическая деятельность, целевой внешний рынок, оценивание, стратегия, развитие, кластер.

Bestuzheva S.V., Reshetnyak D.O. Ways of increasing the international competitiveness of enterprises in conditions of market transformations in Ukraine. The article develops an algorithm of assessment and recommendations for enhancing international competitiveness of the enterprise. Based on the analysis of foreign economic activity of state scientific production enterprise "Kommunar Corporation" the authors conducted a rating assessment and measures for the realization of competitive advantages of the enterprise. Given the dynamism and not the predictability of the development of the international economic environment and the need for adaptation of domestic enterprises to its terms, the authors assessed the state of foreign markets according to their level of favorability/hostility for state scientific production enterprise "Kommunar Corporation". Based on this assessment using the program StatGraphics carried out clustering of the target foreign markets of the company. According to the results of the conducted research the authors have developed recommendations for improving strategic development of foreign economic activity of the enterprise.

Key words: international competitiveness, foreign economic activity, target foreign market assessment, strategy development, cluster.

Постановка проблеми. Швидкі зміни зовнішнього середовища стимулюють підприємства до впровадження нових методів, систем і підходів до управління міжнародною конкурентоспроможністю. Для успішного функціонування будь-якого підприємства на зовнішньому ринку оцінювання його міжнародної конкурентоспроможності є об'єктивною необхідністю. Як процес виявлення сильних і слабких місць підприємства воно дає можливість максимального вдосконалення його діяльності та виявлення його прихованих потенційних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем розробки ефективних заходів з підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств зроблено в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як І. Ансофф, Т. Конно, Г. Воронін, В. Дикань, Л. Дідівська, А. Селезньов, Ю. Іванов, Д. Кириченко, Л. Піддубна, І. Піддубний, Р. Фатхутдінов, В. Шинкаренко, А. Бондаренко.

Розробкою методичного забезпечення оцінки впливу зовнішнього середовища на рівень міжнародної конкурентоспроможності підприємства займалися Я. Вишняков, С. Лозинський, С. Рибкін, В. Жаріков та інші вчені.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка рекомендацій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових змін у вітчизняній економіці.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах зовнішньоекономічна діяльність повинна розглядатися не тільки як форма економічного співробітництва, але й як потужний стимул розвитку внутрішнього виробництва, а також як фактор економічного зростання, нових можливостей для підприємства. Оцінювання конкурентоспроможності є вихідним елементом для виробничо-господарської діяльності підприємств в умовах ринкової економіки. При цьому систематичному оцінюванню має піддаватися не тільки конкурентоспроможність виробленої підприємством продукції, але й конкурентоспроможність самого підприємства.

Для цього авторами пропонуються алгоритм оцінювання та рекомендації щодо підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності підприємства, наведені на рис. 1.

Для оцінювання міжнародної конкурентоспроможності авторами досліджено зовнішньоекономічну діяльність ДНВП «Об'єднання Комунар», яке є провід-

ним підприємством радіоелектронної промисловості, і визначено, що найбільш об'єктивну інформацію дасть змогу надати не просто індивідуально-коефіцієнтний аналіз (тобто розрахунок окремих коефіцієнтів за даними звітності підприємства), але аналіз, доповнений рейтинговою оцінкою діяльності підприємства, його майнового та фінансового стану. Авторами пропонується використати рейтингову оцінку за методологічним підходом Р. Мансурова, в основі якого лежить порівняльна оцінка підприємств однакового профілю і розміру за показниками рівня фінансового стану [5, с. 74].

Під час проведення рейтингової оцінки за оптимальне значення прийняте максимальне значення показника. Вихідні дані та розрахунок рейтингу ДНВП «Об'єднання Комунар» наведені в табл. 1 [7–11].

За даними табл. 1 можна зробити попередній висновок про те, що діяльність ДНВП «Об'єднання Комунар» не є ефективною порівняно з іншими підприємствами-конкурентами. Рентабельність продажів та рентабельність активів є найвищою у «Zenner», коефіцієнт поточної ліквідності – ВАТ «Протон-ПМ», а оборотність активів – «Fronius».

Під час проведення рейтингової оцінки за чотирма показниками за оптимальне значення прийнято максимальне значення показника. У табл. 2 наведено розрахунок рейтингу підрозділів за вказаними показниками.

Рейтинг показує, що найкращі результати функціонування діяльності показало «Zenner», адже його рейтинг виявився найвищим. Найгірші результати серед аналізованих підприємств отримав ДНВП «Об'єднання Комунар».

Досягти конкурентних переваг і зміцнити свої позиції ДНВП «Об'єднання Комунар» може за рахунок розроблених та запропонованих авторами заходів, що наведені в табл. 2.

Організуючи міжнародну діяльність в сучасних умовах, не можна ігнорувати таке питання, як розробка стратегії виходу підприємства на цільові зовнішні ринки. Розробка зовнішньоекономічної стратегії дає змогу розглянути ситуацію в комплексі та оцінити її, що за грамотного підходу дасть змогу виробити реальну програму дій, що відповідають вимогам ринку, і задовольнити поставлені цілі підприємства.

Нині тенденція освоєння зарубіжних ринків зберігається для підприємств, що прагнуть зайняти лідируючі позиції у своїй галузі. Для цього існує ціла низка

Таблиця 1

Рейтингова оцінка ДНВП «Об'єднання Комунар»

Показники	Підприємства-конкуренти				Оптимальне значення
	ДНВП «Об'єднання Комунар»	«Fronius» (Австрія)	«Zenner» (Німеччина)	ВАТ «Протон-ПМ» (Росія)	
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,35	1,85	2,54	3,51	3,51
R ₁	0,39	0,53	0,72	1	
Рентабельність продажів, %	1,5	4	51,26	2,8	51,26
R ₂	0,03	0,08	1	0,05	
Рентабельність активів, %	3	2	17,5	2	17,5
R ₃	0,17	0,11	1	0,11	
Коефіцієнт оборотності активів, оборотів	0,94	3,30	0,61	0,70	3,30
R ₄	0,28	1	0,19	0,22	
Сумарний рейтинг	0,87	1,72	2,91	1,38	–
Місце	4	2	1	3	–

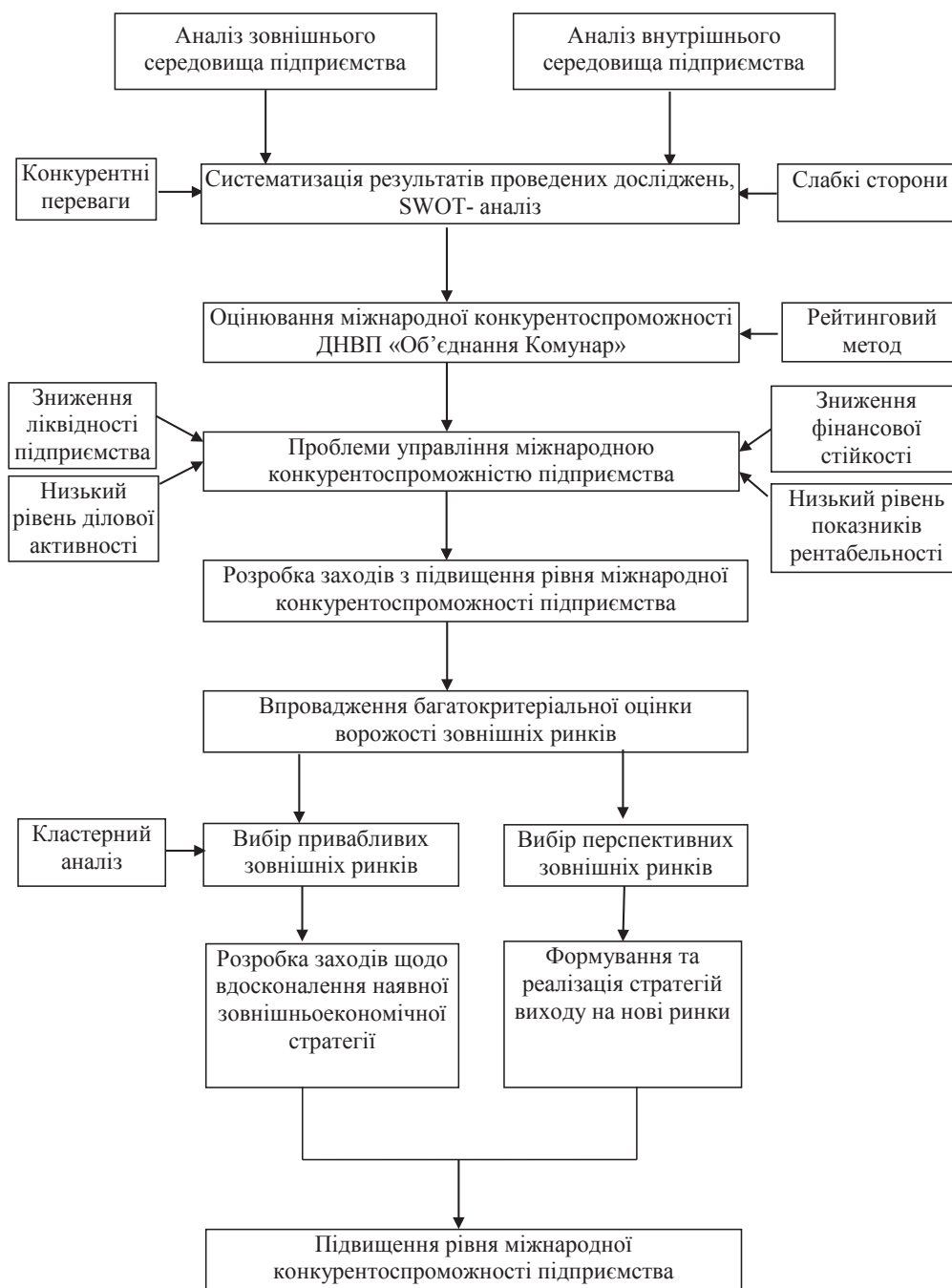

Рис. 1. Послідовність оцінювання міжнародної конкурентоспроможності ДНВП «Об'єднання Комунар»

причин. Перш за все це залучення нових клієнтів. Довгострокове зростання підприємства засноване на отриманні прибутку, що неможливо за насичення локального ринку. У країнах, що розвиваються, ринок, як правило, відкритий для нових ідей і можливостей, що дає підприємствам право на маневри. Пошук нових ринків збуту сприяє також скороченню витрат і підвищенню конкурентоспроможності за рахунок розвитку нових способів виробництва та логістики. Масштабний розвиток бізнесу також приводить до збільшення потреби в кількості і кваліфікації співробітників. Тим самим збільшується привабливість підприємства в очах потенційних клієнтів, працівників і партнерів по бізнесу, посилюється його положення в галузі. Конкуренція в такому разі дає

тільки додатковий стимул до створення унікальної та інноваційної продукції, що надає додаткові переваги за рахунок ключової компетенції [2, с. 56].

У зв'язку з цим доцільно провести оцінку станів зовнішніх ринків за рівнем їх сприятливості/ворожості для ДНВП «Об'єднання Комунар», а також розробити стратегію виходу підприємства на новий ринок.

Методика оцінки ворожості цільових зовнішніх ринків розроблена російськими вченими Я. Вишняковим, С. Лозинським [1, с. 25] і С. Рибкіним [5, с. 38].

На основі цієї методики проведемо аналіз цільових ринків ДНВП «Об'єднання Комунар» за рівнем ворожості з використанням експертного методу. Як цільові зовнішні ринки вибрані ринки Росії, Казахстану, Гру-

зії, Литви, Естонії та Білорусі, адже саме в цих країнах ДНВП «Об'єднання Комунар» здійснює свою зовнішньоекономічну діяльність. Як перспективний ринок вибрано ринок Німеччини. Експертами пропонується обрати керівників відділів зовнішньоекономічної діяльності, маркетингу та збуту, матеріально-технічного забезпечення, корпоративного розвитку та головного інженера. Результати дослідження наведені в табл. 3.

Результати проведеного дослідження дають змогу виділити як ринки з високим рівнем ворожості ринки Росії, Казахстану і Грузії. За отриманими даними інтегральний коефіцієнт ворожості цих ринків наближений до 1, що є зоною максимальної ворожості, тобто несприятливою.

На основі отриманих вище результатів можна сформулювати групи-еталони сприятливих (S_1) і несприятливих (S_2) станів зовнішніх ринків та оцінити стан нового досліджуваного зовнішнього ринку на основі зіставлення його з еталонним описом стану (табл. 4).

За допомогою програми StatGraphics можна виявити, до якої групи-еталону зовнішніх ринків відноситься новий ринок (Німеччина). Методом, який дає змогу сформулювати відокремлені групи схожих між собою об'єктів за багатьма класифікаційними ознаками, є багатовимірний кластерний аналіз.

Для здійснення кластерного аналізу використаємо пакет Statistica та його вбудований модуль Cluster Analysis. У відповідному меню вибираємо вкладення «Кластерний аналіз», встановлюємо його характеристики та отримуємо результати у вигляді дендограми (рис. 2).

Дані рис. 2 показують, що Німеччина (X) відноситься до кластеру, який складається зі сприятливих зовнішніх ринків. Виходячи з цього, можемо сказати, що ДНВП «Об'єднання Комунар» доцільно починати свою зовнішньоекономічну діяльність на новому ринку, оскільки нині Німеччина є не ворожим, а сприятливим ринком для підприємства.

З метою вдосконалення стратегічного розвитку зовнішньоекономічної діяльності ДНВП «Об'єднання Комунар» в табл. 5 наведено напрями щодо гнучкої адаптації стратегічного розвитку досліджуваного підприємства.

З табл. 5 можна зробити висновок, що, освоюючи новий ринок – ринок Німеччини, ДНВП «Об'єднання Комунар» має застосувати стратегію непрямого експорту, яка пізніше може бути реформована в стратегію прямого експорту. Стратегія непрямого експорту для ДНВП «Об'єднання Комунар» особливо необхідна в умовах, коли відсутня достатня кількість інформації про закордонний ринок або відсутній досвід функціо-

Таблиця 3

Оцінка цільових зовнішніх ринків ДНВП «Об'єднання Комунар» за рівнем ворожості

Показники рівня ворожості	Цільові зовнішні ринки ДНВП «Об'єднання Комунар»					
	Росія	Казахстан	Грузія	Литва	Білорусь	Естонія
Коефіцієнт ворожості митного регулювання	1	0,8	0,8	0,3	0,5	0,6
Коефіцієнт ворожості, пов'язаний з рівнем стабільності цін	0,9	0,7	0,8	0,5	0,4	0,2
Коефіцієнт ворожості витрат	0,3	0,4	0,4	0,6	0,4	0,5
Коефіцієнт ворожості, пов'язаний з рівнем конкуренції	1	0,9	0,9	0,5	0,4	0,4
Коефіцієнт ворожості трансакційних витрат	0,8	0,8	0,7	0,6	0,7	0,8
Коефіцієнт ворожості ємності ринка	0,7	0,6	0,7	0,4	0,2	0,3
Коефіцієнт ворожості, пов'язаний з державною підтримкою	1	1	1	0,5	0,4	0,5
Інтегральний коефіцієнт ворожості ринка	0,81	0,74	0,76	0,49	0,43	0,47
Рівень ворожості	високий	високий	високий	середній	середній	середній

Таблиця 4

Критеріальне групування зовнішніх ринків для їх кластерного аналізу

Показники рівня ворожості	Несприятливі зовнішні ринки (S_1)			Сприятливі зовнішні ринки (S_2)			Новий ринок
	Росія	Казахстан	Грузія	Литва	Білорусь	Естонія	Німеччина
	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X
Коефіцієнт ворожості митного регулювання	1	0,8	0,8	0,3	0,5	0,6	0,4
Коефіцієнт ворожості, пов'язаний з рівнем стабільності цін	0,9	0,7	0,8	0,5	0,4	0,2	0,4
Коефіцієнт ворожості витрат, необхідних для входження на ринок	0,3	0,4	0,4	0,6	0,4	0,5	0,7
Коефіцієнт ворожості, пов'язаний з рівнем конкуренції	1	0,9	0,9	0,5	0,4	0,4	0,2
Коефіцієнт ворожості трансакційних витрат	0,8	0,8	0,7	0,6	0,7	0,8	0,7
Коефіцієнт ворожості ємності ринка	0,7	0,6	0,7	0,4	0,2	0,3	0,4
Коефіцієнт ворожості, пов'язаний з державною підтримкою	1	1	1	0,5	0,4	0,5	0,3

нування на ньому, що зменшує власні ризики шляхом передачі збутових функцій посередницькій фірмі.

Окрім цього, під час виходу на новий ринок з метою підвищення ефективності виробництва, отримання економічної вигоди та запобігання банкрутства для досліджуваного підприємства необхідно вибрати горизонтальну диверсифікацію як бізнес-модель подальшого розвитку, яка передбачає розробку нових видів продукції і напрямів одночасно з освоєнням нового ринку. Це зможе забезпечити прибуток, стабільність і стійкість підприємства у перспективі.

Необхідність застосування визначених стратегій для ДНВП «Об'єднання Комунар» обумовлена тим, що в умовах ринкової невизначеності важливо мінімізувати або розподілити ризики, які можуть виникнути у зв'язку з освоєнням нових ринків, а також це дасть змогу залишити стагнуючі ринки та отримати фінансові вигоди від співпраці із зарубіжними ринками.

Для реалізації запропонованої стратегії необхідно вжити таких організаційно-економічних заходів: оптимізація кадрової політики; створення на підприємстві відділу стратегічного планування; зміна організаційної структури підприємства для поліпшення системи контролю за діяльністю співробітників і виконанням зобов'язань партнерів; адаптація продукції до міжнародних та європейських стандартів якості; розробка нових проектів; акцентування уваги на зовнішньому позиціонуванні; формування зовнішніх комунікацій.

Авторами наголошується на тому, що для підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності підприємства необхідне комплексне вжиття вказаних заходів.

Слід зауважити, що сьогодні внаслідок загострення політичної ситуації керівництво ДНВП «Об'єднання Комунар» призупиняє свою співпрацю з російськими

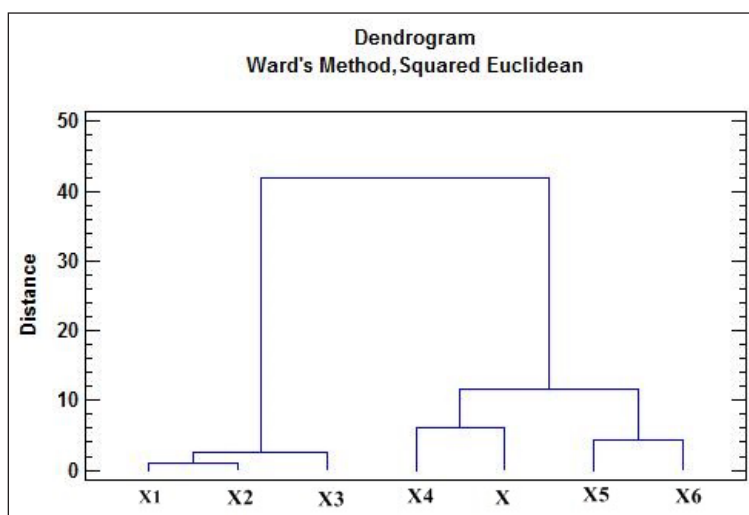

Рис. 2. Дендограма поділу сукупності зовнішніх ринків для ДНВП «Об'єднання Комунар» на кластери

підприємствами, проте намагається укласти нові довгострокові контракти з іншими зарубіжними підприємствами, орієнтуючись на європейські ринки. Саме тому необхідним є пошук нових партнерів в Європі задля розробки та реалізації нових проєктів. Так, для ДНВП «Об'єднання Комунар» вигідною могла б стати співпраця з німецькою компанією «AG Testo», що є найбільшим виробником контрольно-вимірювального обладнання в Європі. Продукція цієї фірми добре знайома українським споживачам, оскільки «AG Testo» має в Україні фірму-дистриб'ютора ВАТ «Ліфот».

Висновки. Отже, реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме зміцненню конкурентних позицій підприємства на наявних цільових зовнішніх ринках та виходу на нові ринки збуту з метою підвищення рівня його міжнародної конкурентоспроможності та ефективності зовнішньоекономічної діяльності загалом.

Таблиця 5

Напрями стратегічного розвитку зовнішньоекономічної діяльності ДНВП «Об'єднання Комунар»

Складові стратегічного розвитку	Сприятливі зовнішні ринки			Перспективний ринок
	Білорусь	Литва	Естонія	Німеччина
Бізнес-стратегія	Стратегія центрованої диверсифікації	Стратегія посилення позиції на ринку	Стратегія посилення позиції на ринку	Стратегія горизонтальної диверсифікації
Мега	Зростання ринкової частки	Забезпечення стійких конкурентних позицій	Забезпечення стійких конкурентних позицій	Вихід на новий ринок
Виробнича стратегія	За рахунок нової продукції, при цьому наявне виробництво залишається в центрі бізнесу	Встановлення контролю над своїми конкурентами	Встановлення контролю над своїми конкурентами	Розробка нових видів продукції одночасно з освоєнням нових ринків
Цінова стратегія	Стратегія преміального ціноутворення	Стратегія конкурентного ціноутворення	Стратегія конкурентного ціноутворення	Стратегія преміального ціноутворення
Збутова стратегія	Прямий експорт	Прямий експорт	Прямий експорт	Непрямий експорт
Кадрова стратегія	Стратегія розвитку людських ресурсів	Антикризова стратегія управління людськими ресурсами	Антикризова стратегія управління людськими ресурсами	Стратегія розвитку людських ресурсів
Фінансова стратегія	Самофінансування	Залучення кредитних ресурсів	Залучення кредитних ресурсів	Залучення інвестиційних ресурсів

Список використаних джерел:

1. Вишняков Я., Лозинский С. Оценка и анализ финансовых рисков предприятия в условиях враждебной окружающей среды бизнеса. Менеджмент в России и за рубежом. 2005. № 3. С. 15–17.
2. Жариков В. Конкурентоспособность предприятия в условиях формирования рыночных отношений. Харьков: Основа, 2013. 212 с.
3. Мансуров Р. Конкурентоспособность предприятия: методы оценки, стратегии повышения. Современная конкуренция. 2007. № 5. С. 78–84.
4. Піддубний І., Піддубна А. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб. / за ред. І. Піддубного. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2004. 264 с.
5. Рыбкин С. Оценка враждебности целевых внешних рынков. Москва: Менеджмент, 2008. 204 с.
6. Тимохін В. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства: стратегічні аспекти: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.06.01; Київський нац. ун-т. Київ, 1999. 19 с.
7. Офіційний сайт "Fronius". URL: <https://www.fronius.com>.
8. Офіційний сайт "Zenner". URL: <http://www.zenner.com>.
9. Офіційний сайт ВАТ «Протон-ПМ». URL: <http://www.protonpm.ru>.
10. Офіційний сайт Державного космічного агентства України. Державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання Комунар». URL: <http://www.nkau.gov.ua>.
11. Офіційний сайт ДНВП «Об'єднання Комунар». URL: <http://www.tvset.com.ua/ukraine>.

УДК 339:001.76(045)

Біла С.О.,
професор, доктор наук з державного управління,
заслужений економіст України,
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

Гайдай М.Ю.,
магістрант,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У XXI СТ.: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

Біла С.О., Гайдай М.Ю. Стратегічні пріоритети сталого розвитку у XXI ст.: досвід країн ЄС та України. У статті визначено базові стратегічні пріоритети сталого розвитку у XXI ст., що розглядаються на прикладі економіки країн ЄС та України. Особливу увагу приділено дослідженню сутності та принципам сталого розвитку у світовій та європейській практиці, що передбачає комплексне врахування економічних, соціальних та екологічних складових економічного зростання. Розглянуто системні дисбаланси соціально-економічного розвитку країни, що виникають внаслідок ігнорування принципів сталого розвитку, визначено шляхи їх подолання. Обґрунтовано стратегічні пріоритети сталого розвитку в країнах ЄС та в Україні, що пов'язані з інноваційним, «розумним» типом економічного зростання, переходом до відновлюваної енергетики, практичним втіленням проєктів «розумний будинок» та «розумне місто». Наголошується на тому, що стратегічні пріоритети сталого розвитку формують базові тренди випереджаючого розвитку національної економіки, а їх втілення у державній економічній політиці гарантує Україні досягнення високих темпів економічного зростання та перехід до нової якості соціально-економічного розвитку у XXI ст.

Ключові слова: сталий розвиток, стратегічні пріоритети, відновлювана енергетика, «розумне місто», інновації, економічне зростання, країни ЄС, Україна.

Белая С.А., Гайдай М.Ю. Стратегические приоритеты устойчивого развития в XXI в.: опыт стран ЕС и Украины. В статье определены базовые стратегические приоритеты устойчивого развития XXI в., рассмотренные на примере экономики стран ЕС и Украины. Особое внимание уделено исследованию сущности и принципов устойчивого развития в мировой и европейской практике, что предусматривает комплексный учет экономических, социальных и экологических составляющих экономического роста. Рассматриваются системные дисбалансы социально-экономического развития страны, которые возникают вследствие игнорирования принципов устойчивого развития, определены пути их преодоления. Обоснованы стратегические приоритеты устойчивого развития в странах ЕС и в Украине, связанные с инновационным, «умным»